

**ДО ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
НА НАУЧНО ЖУРИ
ПРИ ЮЗУ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ДОЦ. Д-Р МАРИЯ СТАНКОВА**

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Николина Руенова Попова

Международно висше бизнес училище - Ботевград

на

дисертационен труд на **Елена Георгиева Александрова,**

докторант в редовна форма на обучение в катедра „Туризм“, СФ на ЮЗУ „Неофит Рилски“, на тема:

**„ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИЗМА В
СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ, ЧРЕЗ ФИНАНСОВИТЕ ИНСТРУМЕНТИ НА ЕС“**

за присъждане на ОНС „доктор“ по научна специалност Икономика и управление на туризма, професионално направление 3.9. „Туризм“, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

София

19 май 2019 г.

Уважаема г-жо Председател на Научното жури,

Уважаеми членове на Научното жури,

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Рецензията е възложена със заповед № 925/07.05.2019 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“ на основание чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30, ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл. 4, ал.3 от Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски“ и решение на ФС на Стопански факултет /Протокол № 41/02.05.2019 г./.

I. Данни за кандидата в съответствие със законовите изисквания

Кандидатът за образователната и научна степен „доктор“ Елена Георгиева Александрова е родена на 10.10.1979 г. Висшето си образование – бакалавърска степен по „Туризм“ получава в ЮЗУ „Неофит Рилски“ през 2002 г. , а през 2005 г. получава ОКС „магистър“ по „Стопанско управление“ в Стопански факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Професионалният опит на кандидата Елена Г. Александрова, от 2007 г. досега, е свързан с дейността на държавни институции в сферата на земеделието – Държавен фонд „Земеделие“ и Министерство на земеделието, храните и горите. Тя преминава последователно през длъжностите на експерт, старши експерт, главен експерт, държавен експерт и началник отдел в Държавен фонд „Земеделие“ и Министерство на земеделието, храните и горите.

II. Актуалност на темата и обща характеристика на дисертацията

Представеният дисертационен труд е в обем 289 страници стандартен печатен текст, включително 43 източника на кирилица, 23 - на латиница, 58 интернет източника и 31 приложения. Състои се от увод, три глави и заключение.

Темата на предложената за рецензия дисертация е изключително актуална, както в изследователски, така и в практически аспект. Независимо, че регионалното развитие традиционно е фактор в политиките на ЕС, туризмът получава заслужено внимание като механизъм за регионално икономическо развитие сравнително неотдавна - през 90-те години на 20 в., изразено в европейските стратегии за селско развитие. Измерването на ефекта от използването на финансови средства от ЕС за развитие на туризма в селските райони в България изисква научно обоснована методика, обслужваща управленската практика на национално равнище в отговор на определената му стратегическа роля в програмните документи.

Формулировката на **целта** на представения дисертационен труд съдържа изследователския фокус, респективно предполагаемия оригинален принос към знанието в областта на третираната тема. В съответствие с прецизната формулировка на целта теоретичният акцент се поставя върху конкурентоспособността на селския туризъм, т.е. трудът е с изразен теоретичен подход към разглежданата тема.

Обектът – безвъзмездно предоставените финансови средства от ЕС за инвестиране в развитието на туризма в селските райони в България, и **предметът** - анализ и оценка на инвестираните финансови ресурси, са функционално свързани с целта.

В тясна връзка с целта на изследването са формулирани и **изследователските задачи**, отразяващи теоретичния подход и специфичните методи, използвани за изследването.

Научно-изследователска теза и хипотези са обосновани.

II. Методология и методика на изследване и връзка с поставените цели и задачи на дисертационния труд

Методологическата рамка е адекватно и прецизно разработена по отношение на теоретичните постановки, които са във фокуса на изследването и предполага тяхното потвърждение и допълнение.

Методическият инструментариум е ясно формулиран и в съответствие с изследователските усилия в изпълнение на целта на дисертационния труд. От методическа гледна точка изследването е с изразен приносен характер, наред с демонстрираните

умения на автора да използва и съчетава широк кръг от съвременни методи - от различни - частни науки, в съответствие с интердисциплинарния характер на проучвания обект.

III. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд изцяло покрива научната област, съдържаща се в тематичното заглавие. Това обстоятелство се представя в общата характеристика на труда по-долу..

В първа глава авторът разглежда понятийно-терминологичния апарат, пряко свързан с разработената тема, по-конкретно анализира термини, чието понятийно съдържане не е еднозначно научно дефинирано като „селски район“ и „селски туризъм“. Авторът предлага модел на селския туризъм като система. Неговото разбиране, съответно разработен модел, е аналогичен със съществуващия в теорията на рекреационната география базисен общо научен модел на рекреационната/туристическата система (Преображенский, В.С. 1975), като по този начин той доказва, че развитието на туризма в селските райони се подчинява на същите закономерности в неговото възникване, функциониране и развитие и изисква аналогичен управленски подход. Авторът отделя внимание и на термина „туристически ресурс“, подчертавайки същностната му характеристика, а именно субективния му характер, т.е. ценността му за туриста.

Дискусионно са поставени въпроси за разликата между термините “туристическа дестинация” и „туристически комплекс“. Имайки предвид широтата на съдържанието на понятието “туристическа дестинация” – „... самостоятелен център, село или град, област или регион, остров, страна или континент (Burkhart and Medlik, 1974), представите за дестинацията като предлагаща „... разнообразни туристически продукти и услуги, които привличат посетители“ (J. Crompton1992), както и представите на Gunn (1988, 1994) от управленска гледна точка, че туристическата дестинация е географска териториална единица, която може и следва да се идентифицира с общината като административна единица смятаме, че този подход на автора не е правомерен. Ще отбележим, че не са използвани, освен посочените по-горе основополагащи източници, изясняващи съдържателната страна на тези термини, така и Дневен ред за устойчив и конкурентоспособен европейски туризъм на ЕК, както и разбирането на ГУТ – Група за

устойчив туризъм, изразено в Доклада на ГУТ към ЕК (2007) за управление на местните дестинации и прилагане на индикатори за наблюдение на системите и др.

Авторът представя сполучлив сравнителен анализ на критериите и показателите, използвани в различните европейски страни за дефиниране на „селски район“, въз основа на отчитане на местните специфики и идентифицира причините за това.

Във втора глава на дисертационния труд е очертана политическата рамка за прилагане на финансовите инструменти на ЕС за развитие на селските райони чрез програмите от предприсъединителните фондове ФАР, ИСПА и САПАРД, вкл. мерките, насочени директно към туризма в селските райони, както и стратегическите насоки на ЕС за развитието на селските райони за периода 2007 -2013, съвпадащ с приемането на България в ЕС. Авторът разглежда подробно дейностите по различните програми на ЕС за развитие на селските райони като прави сравнителен анализ между тежестта на различните програми в различни страни от Източна Европа. Задълбоченото познаване на спецификата на всяка от програмите, респективно, сравнителните предимства на всяка от тях би могло да се съпътства и с оценка на плюсовете и минусите от прилагането им в България, по-конкретно в сферата на туризма, обоснована с количествени данни.

Авторът обосновава теоретичната идея за използването на европейското финансиране като инструмент за повишаване на конкурентоспособността на туризма в селските райони като специално подчертава необходимостта от иновативен подход в процеса на планиране и определяне на стратегическите цели за развитие на селските райони и селския туризъм. Отделено е внимание и на европейското законодателство в областта на финансирането на туристически дейности, и на националното законодателство, с оглед спазването му при провеждане на дейности и инвестиции, свързани с туристическия сектор. Забелязва се известно нарушаване на логиката на изложението, включвайки в методическата глава въпроси за особеностите на селския туризъм.

Тази глава е от ключова роля за постигане на целта на изследването, тъй като е посветена на конструиране на методическа рамка за оценка на европейското финансиране като инструмент за повишаване на конкурентоспособността на селските райони, развиващи туризъм. Авторът познава добре основни източници, третиращи този въпрос,

предимно български. Чрез анализ на съществуващи подходи към измерване на конкурентната способност на туристическите дестинации, авторът обосновава допълнителни критерии за анализ и оценка на ефекта от прилагането на този инструмент и по-конкретно: *атрактивност на дестинацията, управление на дестинацията и социален ефект върху местните общности*, както и показателите, чрез които се измерват тези критерии, придавайки приносен характер на методическата част на изследването. Рецензентът има известни резерви по отношение на: а/ стойностите на показателите – определянето им в бални единици, и особено по отношение на оценъчните интервали, които правят оценката обективна и б/ включването в един показател на повече от един елемент, например, в таблица 2.6, „Показател за типични места за настаняване, туристически атракции и др.“ – всеки от тези елементи може да има различна оценка.

В трета глава на дисертационния труд са представени възможностите на финансовите инструменти на ЕС за повишаване на конкурентоспособността на туристическото предлагане в селските райони. Извършен е анализ и оценка на конкурентоспособността на туризма в селските райони на Благоевградска област чрез емпирично социологическо проучване – чрез анкетиране на ключови туристически субекти - посетители и местни власти в област Благоевград, както и 15 туристическите агенции от гр. София, гр. Благоевград и гр. Гоце Делчев. Изследването се базира на използване на трите предложени от автора критерия и показатели за измерването им. Получените извадки са с представителен характер, което придава на резултатите научна емпирическа тежест. Предметът и целите на изследването са ясно дефинирани.

С практическо значение е извършеният клъстер анализ на общините от област Благоевград на база получените оценки по показателите брой реализирани проекти, финансирани от ЕС в селските райони, размер на усвоените средства, разпределение на средствата по райони – европейско финансиране и собствено участие. Формираните групи от общини са основа за измерване на туристическия ефект от получените финансови средства, сравнявайки ги с резултатите по основни туристически показатели.

Получени са обективни резултати, въз основа на които са направени обосновани изводи и препоръки за повишаване на конкурентоспособността на туризма в селските райони на област Благоевград.

IV. Достоверност на резултатите и анализа и тяхната научно-теоретическа и приложна стойност.

Дисертационният труд се откроява с оригиналност и ясен принос към решаването на научно-практическия проблем, свързан с анализа и оценката на ефекта от усвояването на финансовите средства от ЕС за развитие на туризма в селските райони. Успешно изпълнени са поставената цел и изследователски задачи, ефективно защитен е предметът на дисертационния труд.

V. Научни и приложни приноси на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа доказателства за научно-приложни приноси, свързани на първо място с:

- предложения модел на системата на селския туризъм с обособени подсистеми и връзки между тях;
- разработването на методическия въпрос за оценка на ефекта от усвояването на финансовите средства от ЕС за развитие на туризма чрез обосновка на критерии и показатели за целта;
- практическата стойност на труда, съдържаща се в осъществения клъстер – анализ на общините, групирани по набор от показатели, като модел, универсално приложим за другите области и общини в България и позволяващ обективно измерване на ефекта на усвоените финансови средства от ЕС за развитие на туризма.

VII. Автореферат и публикации по темата на дисертационния труд

Представеният от дисертанта Елена Георгиева Александрова автореферат отговаря на академичните стандарти за обобщено представяне на проведеното самостоятелно научно изследване. С необходимата конкретика са представени основните изследователски резултати.

Представените научни публикации, по брой и теми, са свързани пряко (2 публикации) и косвено (3 публикации) с тематичната област на дисертационния труд.

VI. Критични бележки

Наред с посочените достойнства на дисертационния труд се забелязват и някои пропуски, които не са от принципно естество и могат да бъдат лесно преодолени в бъдещата изследователска дейност на кандидата за ОНС „доктор“. Сред тях ще посочим необходимостта от по-задълбочено познаване на първоизточници, третиращи фундаментални въпроси от теорията на рекреацията и туризма, качеството на туристическите услуги и др., както и необходимост от по-висока степен на аргументация на гледните точки на автора, в случая на обосновка на критериите и показателите за оценка, вкл. постигане на по-стройна логика на изложението.

Допуснати са някои технически пропуски, например липса на заглавия на графиките, отразяващи усвоените средства от ЕС. Забелязват се и стилно-езикови неточности.

VII. Заключение

Въз основа на посочените научни и научно-приложни достойнства на дисертационния труд на тема: „Повишаване на конкурентоспособността на туризма в селските райони, чрез финансовите инструменти на ЕС“ с пълно убеждение предлагам на уважаемото жури да присъди на Елена Георгиева Александрова ОНС „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление на туризма“, професионално направление 3.9. „Туризм“, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

гр. София,
19 май 2019 г.

Рецензент:
/проф. д-р Николина Попова/